

Тема: Країни Передньої Азії та Латинська Америка

1. Туреччина у міжвоєнний період

Османська імперія вступає до Першої світової на боці Троїстого Союзу. Результат – розпад Османської імперії. По завершенні Першої світової війни у 1918 р. країни Антанти розділяють колишню Вічну державу, встановивши контроль над її арабськими володіннями та чорноморськими протоками.

Після підписання **Севрського мирного договору 10 серпня 1920 р.** усі інші колишні володіння імперії та й султан Мехмед VI фактично перейшли під контроль Антанти.

Наслідок – національно-визвольний рух на чолі з Мустафою Кемалем та проголошення Турецької республіки. Кемаль зміг у ході війни звільнити країну з-під контролю Антанти.

Кемаль розпочав свою політичну кар'єру в лавах національно-визвольного руху, який протистояв Антанті та боровся за збереження національної держави відстоював націоналістичну державу. Мустафа Кемаль був настільки популярним, що йому зрештою дали друге прізвище – Ататюрк «батько турків».

Був талановитим полководцем і його дуже поважали військові, відрізнявся від звичних для східного ока правителів. Одягнений у чорний фрак, нічим не відрізняється від європейця. Мустафа Кемаль був сучасним і прогресивним і це спонукало його провадити радикальні реформи.

На землях колишньої Османської імперії – відбувалася вестернізація. Тобто «озахіднення» - запозичення культури заходу, європейської. Мустафа Кемаль вирішив будувати оновлену світську Туреччину за європейськими принципами.

Султанат скасували. Шаріатське судочинство, що базується на ісламі, замінили на європейське. Новий Цивільний кодекс написали, спираючись на швейцарський досвід – на той час найпрогресивніший.

Жінки отримали рівні з чоловіками права.

Початкова освіта стала обов'язковою та безкоштовною.

Уряд здійснив мовну та економічну реформи.

Щоби суспільство швидше приймало нові норми, навіть правила носіння одягу змінили – заборонили традиційні головні убори, фески, та бурки – це довге чорне покривало, обов'язкове для жінок у деяких мусульманських країнах.

Мустафа Кемаль дуже жорстко впроваджував принцип «Туреччина для турків». Під етнічні чистки потрапили вірмени, греки, курди. Національні меншини змушували переходити на турецьку й усіляко намагалися тюркізувати.

Держава активно втручалася в усі аспекти життя громадян.

Такий підхід називається **етатизмом**

2. Іран у міжвоєнний період

Іран теж пройшов складний шлях відновлення державної самостійності. Фактично він був напівколонією європейських держав. По завершенні Першої світової Іран мав фактично маріонетковий уряд, зручний Лондону. У 1921 році підполковник Реза-хан здійснює державний переворот і встановлює військову диктатуру. У 1925 його проголосили спадковим шахом. Так була заснована династія Пехлевідів, які правили Іраном півстоліття.

Реза-хан Пехлеві за прикладом Кемаля взяв курс на модернізацію та індустріалізацію своєї країни. Іранські фахівці почали навчатися в Європі, у країні розбудовували інфраструктуру, залізницю, розвивали освіту тощо.

З 1935 Іран, власне, стали називати самоназвою – Іран, а не Персією, як до того. Регіон Близького і Середнього Сходу у міжвоєнний період цікавив європейські країни з різними цілями.

Якщо Велика Британія бачила можливість колоніального просування, то Третім Рейхом він розглядався, як ключ до перемоги у майбутній вендетті – Другій світовій війні. Адже тут - іранська нафта, джерело палива для армії і промисловості Німеччини. Також з Ірану можна було вдарити по радянському “підчерев’ю” – найменш захищеній Середній Азії, а також по Британській Індії. Тому СРСР і союзники також цьому надавали ваги і намагалися теж просуватися у регіон.

Щодо Туреччини, то вся проблема була у протоках. Стамбул повернув над ними суверенітет за рішенням конференції у Монтре у 1936 р. І СРСР, і Німеччина намагалися схилити її на свій бік, але марно, адже впродовж Другої світової війни вона дотримувалася нейтралітету, а в кінці пристала до Антигітлерівської коаліції.

Мабуть, врахувала досвід Османської імперії.

З Іраном все було ще цікавіше.

Реза-шах у 1930-х переключився на соціально-економічну співпрацю з Німеччиною. Можливо, він не симпатизував нацистам, але в умовах індустріалізації він потребував технологій, обладнання і збуту своєї сільськогосподарської сировини.

Радянський Союз дати цього не міг, оскільки сам індустріалізовувався, а аграрної продукції вистачало.

На Британію була оскомина після війни з ними.

А німці на той час динамічно розвивалися, постачали все необхідне для індустрії і, що головне, в необмеженій кількості закуповували іранську бавовну.

Уся уніформа Вермахту була з іранської сировини.

На початку війни, а особливо з початком ленд-лізу, СРСР і Велика Британія виявили занепокоєння активізацією німецької агентури в Ірані й вирішили спільно окупувати країну, провівши у 1941 році операцію «Згода».

Окупувавши Іран, обидві держави захищалися від можливого удару німецьких військ. Ось причина, чому ж Сталін, Рузвельт і Черчілль у 1943 році зібралися саме в Тегерані. Там вони домовлялися про відкриття другого фронту: це була найбезпечніша нейтральна територія.

3. Палестина

Палестина – територія між річкою Йордан та Середземним морем. Здавна тут мешкали євреї та араби. Однак у II столітті римляни вигнали євреїв з Палестини

Змога повернутися на історичну Батьківщину з'явилася у євреїв аж наприкінці XIX ст. завдяки Теодору Герцлю, який висунув ідею створення національного центру євреїв у Палестині.

Так зародився **сіонізм** – політичний рух за повернення євреїв на історичну Батьківщину. Підтримувала цю ідею знаменита найбагатша родина світу – Ротшильди. У 1889 р. Едмон де Ротшильд викупив 25 тисяч гектарів землі Палестини та передав її для заселення євреям.

У роки Першої світової Палестина входила до складу Османської імперії, однак араби були налаштовані проти османського панування й допомогли англійцям випротирити турків зі свого дому. Ця подія стала приводом для прийняття «**Декларації Бельфура**», якою уряд Великої Британії підтримував ідею створення національної держави євреїв у Палестині. Цей документ було направлено лідеру сіоністського руху Лайонелу Ротшильду.

Незабаром до Палестини масово рушили євреї. Це відбувалося на тлі зростання антисемітських настроїв у Європі.

Станом на 1939 рік у Палестині 30% від загальної кількості населення вже становили євреї. Масове розселення євреїв у Палестині викликало спротив арабського населення, який спочатку виливався в неорганізовані повстання, а згодом переріс у формат партизанської війни.

Був створений “Арабський виконавчий комітет”, який спрямовував боротьбу арабів проти євреїв.

Це збентежило Британію, яка розробила план поділу Палестини на три частини – арабську, єврейську та британську.

Проте цю ідею араби сприйняли без особливого захвату, і британці вирішили відкласти владнання конфлікту на потім – приблизно на 1949 рік.

Однак, арабо-ізраїльське протистояння не врегульоване й до наших днів.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть імена лідерів Ірану й Туреччині в 20–30-ті рр.
2. Яка подія відбулася в Ірані у 1925 р.?
3. Як прийшов до влади в Ірані Реза-хан?
4. Латинська Америка: протиборство демократичних сил та диктаторських режимів

Латинська Америка – це та частина Північної, Центральної та Південної Америки, яка простягається на південь від кордону Сполучених Штатів Америки. Цей регіон довгий час перебував у колоніальній залежності від Іспанії та Португалії. Саме тому тут переважають іспанська

та португальська мови. Тож назва «Латинська Америка» є цілком закономірною, оскільки обидві мови беруть витоки з латинської мови.

Здобувати незалежність країни регіону розпочали ще в першій половині XIX століття. Щодо участі країн Латинської Америки у Першій світовій, то варто одразу зафіксувати, що безпосередньо війна їх не торкнулася. Навпаки, збільшення споживання сільськогосподарської продукції і сировини країнами-учасницями війни, а також зростання цін на неї дозволило країнам регіону стати основними постачальниками і пристойно на цьому заробляти.

Латинська Америка - переважно аграрний регіон, тому економічно вона залежала від промислово розвинених країн, зокрема Великої Британії та США. Формально країни регіону зберігали державний суверенітет, проте стали економічно залежними. Така ситуація була не до вподоби політичним лідерам країн, тому провідною тенденцією розвитку регіону стало прагнення позбутися залежності.

За рівнем економічного розвитку після Першої світової війни передували Аргентина, Уругвай, Бразилія, Куба, Венесуела, Чилі, Перу, Болівія, Мексика.

Війна також змінила й психологію населення. Ще на початку війни в Європі симпатії більшості латиноамериканців належали Німеччині, особливо у Бразилії, Аргентині та Чилі з їхніми численними німецькими поселеннями. Але підводна війна Німеччини, яка порушила торгівлю Латинської Америки з Європою, призвела до втрати німцями значної частини своїх прихильників. У 1918 р. у війну вступили Таїті, Гватемала, Гондурас, Коста-Ріка, Нікарагуа. Дипломатичні відносини з Німеччиною розірвали Перу, Болівія, Еквадор, Уругвай, Домініканська [Республіка](#). Решта країн залишилася нейтральними до кінця війни.

Щодо участі латиноамериканських країн у війні, то вона не виходила за межі постачання продовольства й сировини та участі в патрулюванні у водах Південної Атлантики й морських операціях Британії.

Особливості економічних процесів Латино-американському регіоні.

XX ст. внесло суттєві зміни у господарське життя Латинської Америки, головною ознакою якого стала економічна експансія індустріальних держав. Проникнення іноземного капіталу супроводжувалося нав'язуванням нерівноправних договорів, спонуканням урядів до укладання військово-політичних угод і навіть збройними інтервенціями, як це неодноразово чинили США щодо Мексики.

З одного боку, спостерігалася встановлення контролю з боку США та Західної Європи, насамперед Великої Британії, над господарським життям латиноамериканських країн, а з іншого - не маючи власних вільних коштів для модернізації промисловості, уряди держав регіону самі були заінтересовані в іноземних інвестиціях. (слайд 4)

Розвивалися приватна ініціатива підприємств комунального господарства, сфери обслуговування та [туризму](#), розширювався приватний сектор, з'являлися нові робочі місця. Окрім того, іноземні інвестиції стимулювали формування національних підприємницьких кіл у країні, у які ці інвестиції спрямовувалися, а це з часом привело до протидії національних підприємницьких еліт економічній експансії Заходу. Із завершенням війни кон'юнктура ринку для країн регіону значно погіршилася: скоротився попит на чилійську мідь і селітру, мексиканську нафту, аргентинське м'ясо, бразильську каву тощо. Це призвело до

закриття великої кількості підприємств, зростання й без того значної армії безробітних, погіршення матеріального рівня життя більшості населення.

Аграрний сектор, який міг пом'якшити тягар безробіття серед сільського населення, за умов зосередження землі в руках латифундистів був неспроможний дати притулок і роботу тисячам безробітних. Другою, але не менш важливою, проблемою країн регіону було заселля іноземних, насамперед північноамериканських монополій. Зокрема, США взяли під свій контроль нафтодобувні промисли Венесуели, гірничодобувну й обробну промисловості Аргентини, Бразилії, Мексики, Перу та інших країн.

Тяжким випробуванням для Латинської Америки стала економічна криза 1929-1933 рр., що скоротила попит на сировину - головну статтю регіонального експорту. Це тяжко позначилося на всіх секторах господарства: згоралося виробництво, банкрутували банки, тисячі працівників залишилися без засобів до існування.

Особливості політичних процесів.

Історію країн Латинської Америки, незважаючи на їх певну регіональну відокремленість, слід розглядати як невід'ємну частину історії західного світу. Пов'язуючою ланкою такого єднання є католицизм та перенесена з Європи «габсбурзька модель» державного устрою. Для неї були притаманні: у політичному плані - деспотизм влади, що доходив до абсолютизму; в економічному - орієнтація на практичну вигоду; у суспільному - жорстка ієрархія різних верств [населення](#). Усе це, помножене на традиційний у латиноамериканських народів авторитаризм управління, призвело до того, що навіть на початку ХХ ст. ідеї демократії та лібералізму не пустили глибоких коренів у свідомості більшості людей. (слайд 6)

Саме тому поширеним явищем були військові перевороти й громадянські війни. Вони стали можливими через те, що «цезаристські» та «імперські» традиції зосередження виконавчої влади в руках великих землевласників-латифундистів і військових спричинили слабкість законодавчої та судової гілок влади. У цьому полягає принципова відмінність країн Латинської Америки від Північної Америки. Якщо у першій визнання армії як запоруки політичного порядку й стабільності було природним явищем, то у США такий постулат не сприймався. Не мав він живильного середовища й у більшості країн Західної Європи. Партії не відігравали значної ролі у політичному житті країн, перебуваючи у затінку боротьби за владу, що точилася між елітними групами. Ці обставини, доповнені традиційним впливом католицької церкви, що пронизував усі пори державних структур, витворили в регіоні частково успадковану від середньовічної Іспанії, незвичну й неповторну державну модель, яку умовно можна визначити як

«латиноамериканізм». Лише на межі 20-30-х рр. ХХ ст. у Латинській Америці почалася «демократична революція». Старі олігархічні клани витіснялися новими силами, які опиралися на промислове виробництво, банківську справу, комерцію, зовнішні зв'язки. Впливові в цих країнах військові вже перестали бути автоматично захисниками інтересів олігархів.

Проте латиноамериканський лібералізм не зміг привести до докорінних суспільних змін. Основна маса населення як і раніше не брала участі в політичному житті; ліберальна політична традиція перепліталася з консервативною, що обумовлювало відсутність серйозних соціальних [конфліктів](#). За приклад тут може правити революція 1910-1917 рр. у Мексиці, завершальним акордом якої стало

проголошення Установчими зборами країни в лютому 1917 р. конституції, яка зі змінами і доповненнями діє в країні й нині. Право придбання землі чи отримання концесій визнавалося лише за громадянами Мексики та натуралізованими особами; водночас право землеволодіння іноземців суттєво обмежувалося. У зоні ж завширшки 100 км уздовж суходольних кордонів країни і 150 км уздовж узбережжя вони взагалі не мали права на землю й води. Визнаючи недоторканність приватної власності, конституція передбачала прийняття законів з метою розподілу земель понад максимальну норму і розвитку дрібного землеволодіння. Експропріація у будь-якій формі не планувалася.

Встановлювалася максимальна тривалість робочого дня у 8 год (для підлітків до 16 років - 6 год). За рівну працю гарантувалася рівна платня, а за надурочні роботи - подвійна оплата. Заборонялося використання праці жінок, а також дітей до 16-річного віку на шкідливих і небезпечних виробництвах, у нічний час і на надурочних роботах. Вагітні жінки за три місяці до пологів мали право на звільнення від тяжкої фізичної праці, а після народження дитини - на місячну відпустку зі стовідсотковою оплатою. Конституція також визнавала право робітників на страйки і на створення профспілок.

Конституція Мексики 1917 р. була найдемократичнішою у тогочасному світі та правила за зразок для усіх латиноамериканських країн.

У 30-х рр., коли США й Західна Європа вступили у смугу «Великої депресії», до Латинської Америки звідти проникали ідеї державного [регулювання](#) економікою.

Протиборство демократичних сил та диктаторських режимів.

Економічні негаразди стали ідеальним живильним середовищем для активізації фашистських та крайніх лівих екстремістів - доведене до відчаю населення прагло «порядку» за будь-яку ціну. Саме на цій хвилі в Аргентині в 1930 р. внаслідок військового перевороту було повалено ліберальний уряд Іполіто Іригойєна. Після повернення до влади консервативних політиків у країні були створені Національно-соціалістичний трудовий фронт, Національна фашистська партія, Громадянський легіон та інші праві організації. У Бразилії процес пішов у зворотному напрямі - світова економічна криза підірвала позиції «кавових» олігархів, у результаті чого в 1930 р. тут перемогла демократична [революція](#) й до влади прийшли ліберальні партії. Активні спроби утворити народний фронт здійснювалися й на Кубі завдяки діяльності відомого кубинського публіциста й письменника Хуана Маринельйо. Прагнучи привернути увагу громадськості до зовнішніх проблем, ряд латиноамериканських урядів вдавалися до силових методів розв'язання спірних територіальних проблем. У 1932-1934 рр. тривала війна між Колумбією та Перу за Латисію, а впродовж 1932-1935 рр. за багату нафтою область Гран-Чако з'ясовували відносини Болівія та Парагвай.

У цілому на кінець 30-х рр. країни Латинської [Америци](#) підійшли з тягарем багатьох нерозв'язаних внутрішніх та зовнішньополітичних проблем. Проте хоча за рівнем економічного розвитку та станом конституційного забезпечення прав людини вони значно поступалися США та Західній Європі, загальний прогрес народів Латинської Америки був помітним.

Домашнє завдання:

ПІДРУЧНИК:

1. Опрацювати § 19- 20 підручника
2. Законспекуйте матеріал уроку